

KRIISIN jälkeen

Toimittajat

Petri Rouvinen ja Pekka Ylä-Anttila

Kirjoittajat

Kari E.O. Alho, Carl Dahlman, Bengt Holmström, Janne Huovari, Timo Hämäläinen, Seija Ilmakunnas, Jaakko Kiander, Sixten Korkman, Paul Krugman, Jukka Lassila, Mika Maliranta, Niku Määttänen, Matti Pohjola, Petri Rouvinen, Timo Summa, Paavo Suni, Pekka Sutela, Antti Suvanto, Tarmo Valkonen, Pentti Vartia, Kimmo Virolainen, Raija Volk, Raimo Väyrynen ja Pekka Ylä-Anttila

Kustantaja

Taloustieto Oy

Kirja liittyy Sitran *Suomen elinvoiman lähteet* -hankkeeseen.
Sitra 288

Sitra 288
ISSN 0785-8388

ISBN 978-951-628-500-2

Kansi: Virpi Haavisto, Avantage Oy, Helsinki
Painopaikka: Yliopistopaino, Helsinki 2010

Saatteeksi

Tämän kirjan idean Sitralle esittelivät Etlatiedon toimitusjohtaja Pekka Ylä-Anttila ja tutkimusjohtaja Petri Rouvinen talvella 2009. Finanssikriisinä alkanut kriisi oli edellisenä syksynä syventynyt talouskriisiksi, ja Suomessakin alettiin ymmärtää, että emme selviä siitä pelkällä säikähdyksellä. Ideana oli parhaiden talous- ja yhteiskuntatutkijoiden voimin tutkia ja pohtia, mitä *kriisin jälkeen* – mitä rakenteellisia ja pysyviä seurauksia kriisillä on välittömien vaikutusten mentyä. Nähtävissä oli, että ympäröivä maailma, Suomi maana, sen talous ja yhteiskunta tulevat kriisistä ulos erilaisina kuin sinne menivät. Tavoitteena oli tuottaa edessä olevaan yhteiskunnalliseen keskusteluun ja päätöksentekoon tutkimustietoa ja asiantuntijoiden käsityksiä ja näkemyksiä kriisin seurauksista.

Kun Sitrassa oli samoihin aikoihin tehty päätös käynnistää eri sektoreiden päätöksentekijöitä ja asiantuntijoita kokoava *Suomen elinvoiman lähteet* -projekti pohtimaan näitä samoja kysymyksiä vuorovaikutteisen kehitysohjelman menetelmin, oli luontevaa lähteä mukaan tähän ehdotettuun tutkimushankkeeseen. Hanke sai erittäin myönteisen vastaanoton kaikkien siihen mukaan pyydettyjen tutkijoiden joukossa. Yhteistyössä idean esittäjien kanssa saimmekin nopeasti koottua kirjoittajiksi edustavan joukon maamme eturivin talous- ja yhteiskuntatutkijoita muutamalla ulkomaisella huippututkijalla täydennettynä. Kirjaan valituilla teemoilla pyrittiin kattamaan mahdollisimman hyvin koko taloudellisen toiminnan kirjo.

Kirjahankkeen käynnistymisen jälkeen on ilmennyt, että talouskriisi iski Suomeen ennakoitua lujemmin: vienti romahti ja bkt supistui enemmän kuin milloinkaan rauhan ajan historiassa. Kriisin jälkeinen maailma ei todellakaan ole entisensä. Miten sitten kriisi muuttaa maailmantaloutta, Eurooppaa ja Suomea? Muuttuvatko poliittiset ja taloudelliset voimasuhteet pysyvästi? Miten rahoitusmarkkinoita säännellään tulevaisuudessa? Säilyykö pohjoismainen hyvinvointimalli? Kestääkö Suomen julkinen talous? Mistä löytyvät uudet hyvinvoinnin ja kasvun lähteet? Onko itse taloustiedekin kriisissä? Näihin polttaviin kysymyksiin käsillä olevassa kirjassa etsitään vastauksia.

Sitra kiittää lämpimästi kaikkia kirjamme tekemiseen erityisosaamisensa pohjalta yhdessä työskennellen panoksensa antaneita tutkijoita. Erityiskiitos kuuluu kirjan toimittajille Petri Rouviselle ja Pekka Ylä-Anttilalle. Heidän syvälinen sisältöllinen ja erinomainen organisatorinen osaamisensa tekivät mahdolliseksi tämän vaativan hankkeen onnistumisen. Sydämelliset kiitokset Kimmo Aaltoselle, Mika Pajariselle ja Laila Riekkiselle, joiden panos kirjan viimeistelyssä oli korvaamaton.

Sitra toivoo, että tämä kirja erikseen ja yhdessä Sitran julkaiseman *Suomen elinvoiman lähteet* -kehitysohjelman loppuraportin kanssa antaa uusia näkökulmia ja tuoreita eväitä kriisin vaikutuksista käytävään yhteiskunnalliseen keskusteluun ja päätöksentekoon.

Helsingissä huhtikuussa 2010,

Kari Tolvanen,
Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra.

KRIISIN jälkeen

Osa I

Yhteiskunta,
instituutiot ja
taloustiede

- 1 Mistä olikaan kysymys? Johdanto ja yhteenveto** 7
Petri Rouvinen ja Pekka Ylä-Anttila
- 2 Kuinka taloustieteilijät saattoivat olla niin väärässä?** 25
Paul Krugman
- 3 Vuosien 2007–2008 paniikki – Moderni versio talletuspaosta** 39
Bengt Holmström
- 4 Rahoitusmarkkinat ja rahapolitiikka kriisin aikana ja sen jälkeen** 57
Antti Suvanto ja Kimmo Virolainen

Osa II

Kriisin
taustat ja
eteneminen

- 5 Finanssipolitiikka kriisissä ja sen jälkeen** 71
Sixten Korkman ja Paavo Suni
- 6 Aiempien kriisien opetukset** 83
Pentti Vartia
- 7 Julkinen velka ja maailmantalous – Edessä budjettikriisejä ja korkea inflaatio?** 99
Niku Määttänen
- 8 Finanssikriisi ja globalisaation hallinta** 113
Raimo Väyrynen

Osa III

Kriisin
jälkeisen
talouden
maantiede

- 9 Euroopan unioni kriisin jälkeen – Jatkuuko laajentuminen, kehittyvätkö rakenteet?** 127
Timo Summa
- 10 Miten selviää Yhdysvallat?** 137
Paavo Suni
- 11 Intia ja Kiina kriisin jälkeisessä globaalissa taloudessa** 151
Carl Dahlman
- 12 Venäjä ei ole pelastus** 167
Pekka Sutela
- 13 Kestääkö pohjoismainen malli?** 177
Sixten Korkman

Osa IV

Suomen
talous ja
yhteiskunta
kriisin jälkeen

- 14 Miten tuottavuuden kasvun käy?** 191
Matti Pohjola
- 15 Kriisi ja aluetaloudet** 205
Janne Huovari ja Raija Volk
- 16 Työmarkkinat kriisissä ja sen jälkeen – Kiviriippa vai kasvun lähde?** 217
Kari E.O. Alho ja Jaakko Kiander
- 17 Julkinen talous kriisin jälkeen – Minkälaista politiikkaa tarvitaan?** 233
Sixten Korkman, Jukka Lassila ja Tarmo Valkonen
- 18 Tuottavuustrendi kriisin jälkeen – Mihin mikrojaljet osoittavat?** 245
Mika Maliranta

Osa V

Talous ja
yhteiskunta-
politiikka

- 19 Oikeaa innovaatiopolitiikkaa – Huolena luova uudistuminen** 265
Petri Rouvinen ja Pekka Ylä-Anttila
- 20 Elinkeino- ja innovaatiopolitiikan uudistamistarpeet** 275
Timo Hämäläinen
- 21 Hyvinvointipolitiikan valintoja kriisin jälkeen** 289
Seija Ilmakunnas

Mistä olikaan kysymys?

Johdanto ja yhteenveto

Petri Rouvinen ja Pekka Ylä-Anttila

Taluskriisin vaikein vaihe on ohitettu ja edessä on siirtyminen jonkinlaiseen uuteen normaaliin, jossa kansainväliset suhteet ovat muuttuneet ja rahoitusmarkkinoiden globaalia sääntelyä ja seurantaa lisätään eri tavoin. Kriisi on ollut verkottuneen ja globalisoituneen maailmantalouden ensimmäinen syvä taantuma, laajuudeltaan verrattavissa 1930-luvun suureen lamaan. Massiivisten, osin kansainvälisesti koordinoitujen talouspoliittisten toimenpiteiden johdosta maailmantalous kuitenkin välttyi katastrofilta, vaikka rakenteelliset muutokset ovatkin merkittäviä. Aasian – lähinnä Kiinan ja Intian – taloudellinen ja poliittinen painoarvo maailmassa on kriisin seurauksena noussut; samalla Euroopan ja Yhdysvaltain suhteellinen asema on heikentynyt. Taluskriisi iski Suomeen kovemmin kuin useimpiin muihin kehittyneisiin maihin. Vienti romahti ja bkt supistui enemmän kuin milloinkaan rauhan ajan historiassa. Suomen valtio velkaantuu eurooppalaisia keskimääristä nopeammin, mutta alhaiselta lähtötasolta. Vaikka velka ei välttämättä ole finanssipolitiikan keskeinen rajoite, paineet julkisten menojen karsimiseen ja verojen korotuksiin ovat suuret. Pohjoismainen hyvinvointimalli – kyky luoda talouskasvua, korkea työllisyys ja pyrkimys tasaiseen tulonjakoon – voidaan säilyttää, jos julkisen sektorin tuottavuutta kyetään parantamaan ja palvelurakenteita uudistamaan.

Kriisistä ”uuteen normaaliin”

Globaali taluskriisi tuli yllättäen loppuvuonna 2008. Suomella ei ollut osaa eikä arpaa sen synnyssä, mutta Suomi on yksi eniten kriisistä kärsineistä maista. Suomen kannalta merkittävin ja välittömin vaikutuskanava oli maailmanlaajuinen investointitavaroiden kysynnän tyrehtyminen. Vaikka tilauskirjoihin on alkanut ilmestyä uusia merkintöjä, tämä vetoapu näyttää vaikuttavan vain osin ja hitaasti.

Huhtikuussa 2010 näyttää siltä, että bkt:n kasvun näkökulmasta pohjakosketus oli Suomessa ja useimmissa muissa kehittyneissä maissa loppuvuodesta 2009, vaikka yhteiskunnallisesti tärkeämpi työttömyys jatkaakin hälyttävää kasvuaan. Huterä, hidas ja ehkä pitkäkestoinenkin paluu ”uudenlaiseen normaaliin” on alkanut.

Orastavaan nousuun ovat myötävaikuttaneet osin koordinoitua ja osin puhtaasti kansalliset mutta samansuuntaiset, määrätietoiset ja laajamittaiset toimet niin raha- kuin finanssipolitiikassa. Samalla usein ennestäänkin heikot julkiset taloudet ovat rapautuneet sekä vaatimukset protektionismista ja suorasta julkisesta puuttumisesta yksityiseen liiketoimintaan ovat lisääntyneet.

Usein esitetään, että lamojen tai kriisien jälkeen talous palaa aikaisemmalle kasvuralalleen. Näinhän kävi Suomen 1990-luvun kriisin jälkeen: talous kasvoi poikke-

Petri Rouvinen toimii Etlatieto Oy:n tutkimusjohtajana. **Pekka Ylä-Anttila** on Etlatieto Oy:n toimitusjohtaja.

Kirjan toimittajina kiitämme Sitraa ja erityisesti Kari Tolvasta yhteistyöstä hankkeen kuluessa. Kirjoittajat ovat hoitaneet tehtävänsä tarmolla ja innolla, mikä on helpottanut meidän työtämme. Mika Pajarinen (ETLA) on ollut prosessissa mukana niin kiinteästi, että hän olisi hyvällä syyllä voinut olla kirjan kolmas toimittaja. Kimmo Aaltonen ja Laila Riekkinen (Taloustieto Oy) ovat saattaneet kirjan sen hienoon lopulliseen asuunsa. Sanna-Mari Hynninen (Jyväskylän yliopisto) ja Timo Nikinmaa (ETLA) ovat olleet korvaamattomana apuna käännöksissä ja kielenhuollossa. Rolf Maury on ansiokkaasti avustanut tilastojen kanssa. Kaikille parhaat kiitokset!

uksellisen nopeasti useiden vuosien ajan ja tuotantomenetykset kurottiin umpeen. Kansainvälistä taloushistoriaa tarkastellen tämä oli kuitenkin *poikkeus*. Yleensä syvä taantuma jättää pitkäaikaisia arpia maan tulotasoon. Kriiseillä on myös muita vaikutuksia – rakenteet muuttuvat.

Uusi normaali poikkeaa vanhasta ainakin siinä, ettei amerikkalaisten pohjattomalta näyttänyt kulutusmania – joka oli yksi *globaalin* kysynnän tärkeistä moottoreista – pala samalle tasolle lähivuosina tai edes lähivuosikymmeninä. Kaikkialla velkavetoiseen kasvuun tulee olemaan sekä vähemmän mahdollisuuksia että intoa, mikä saattaa tuoda vakautta mutta myös rajoittaa kasvua ja hyvinvointia.

Mitkä ovat kriisin pidempiaikaiset *rakenteelliset* vaikutukset erityisesti Suomessa? Mitä meidän tulisi – yksilöinä ja yhteisönä – *oppia* kriisistä? Miten käyttäytymistä ja päätöksentekoa on muutettava? Näihin kysymyksiin vastataan tässä kirjassa laajan kansainvälisen asiantuntijajoukon voimin. Painopiste on kriisin *jälkeisissä* vuosissa ja vuosikymmenissä sekä siinä, miten *Suomen* ja suomalaisten hyvinvointia voidaan ylläpitää ja lisätä uudessa maailmanjärjestyksessä.

Globaali rahoituskriisi

Kriisi on laaja ja syvä. Luonteeltaan se on verkottunut ja systeeminen. Näiden seikkojen johdosta sillä on pitkäaikaisia vaikutuksia sekä rakenteellisia seurauksia kaikilla yhteiskunnan alueilla. Onko tämä kriisi *ainutlaatuinen*?

Kriisin päättyminen ja sen seuraukset ovat vielä näkemättä, mutta tilanteen poikkeuksellisuus on jo kirvoittanut suuren määrän tutkimusta. Yksi perusteellisimmista on Reinhartin ja Rogoffin (2009) kirja. Käytyään läpi 66 maan finanssi- ja talouskriisit 1100-luvulta alkaen he päätyvät synkähköön johtopäätökseen: kriisit ovat olleet hyvin *samankaltaisia*, eikä niistä juurikaan otettu opiksi. Kriisien taustalla on taloudenpitäjien ylimitoitettu velkaantuminen ja toive siitä, että *tällä kertaa kaikki on toisin*: talouskasvu hoitaa velan ja aiempia virheitä ei toisteta. Usein näin *ei* kuitenkaan ole käynyt, vaan luottoekspansion ja matalien korkojen luoma varallisuuskupla on puhjennut – euforia kääntyy krapulaksi kerta toisensa jälkeen.

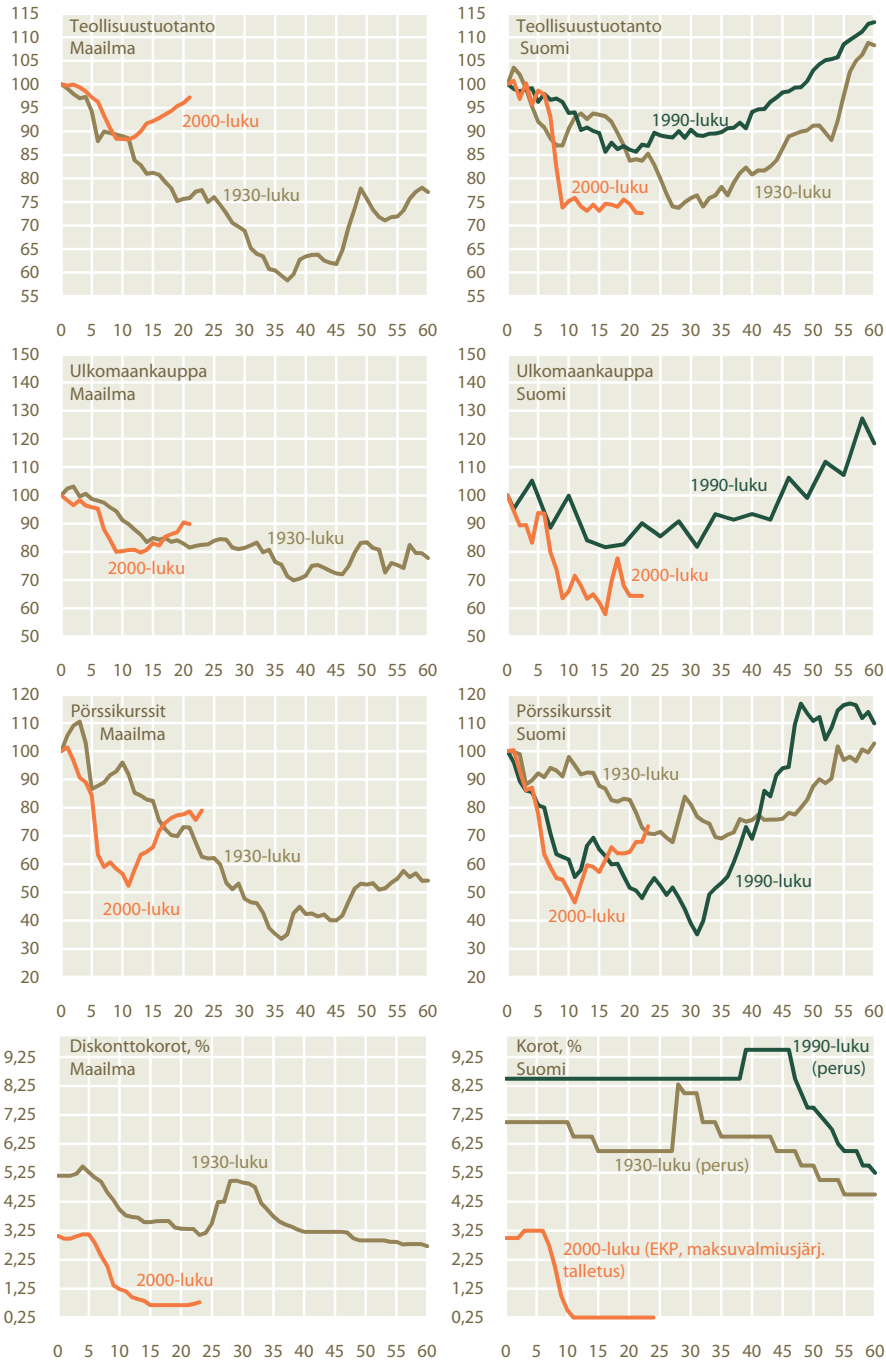
Reinhartin ja Rogoffin mukaan nykykriisiä voidaan verrata vain 1930-luvun suureen lamaan (Suomen osalta 1990-luvun alku lienee osuvampi vertailukohta). Nykykriisi on historiassa ainutlaatuinen siinä, että käytännöllisesti katsoen kaikki maailman maat ovat kärsineet siitä samanaikaisesti. Arvio tulevasta on pessimistinen, sillä nyt yhdistyy kaksi asiaa, jotka historiassa ovat merkinneet pitkää ja hidasta toipumista: kriisi on globaali ja sen ytimenä on rahoitusjärjestelmä.

Vaikka suuret talouskriisit ovat olleet samankaltaisia, ne *eivät* ole olleet *samanlaisia*. Tämä ja 1930-luvun kriisi ovat erilaisia ennen muuta *talouspolitiikkareaktioiden* vuoksi. Kummassakin kriisissä tuotannon supistuminen oli alkuvaiheessa yhtä nopeaa, mutta tällä kertaa ryhdyttiin massiivisiin toimiin rahoitusjärjestelmän pelastamiseksi ja kysyntää lisättiin julkisia menoja lisäämällä sekä tuloja (veroja) vähentämällä. 1930-luvun virhettä – passiivista talouspolitiikkaa – ei toistettu, ja tuotannon syöksykierre saatiin pysäytettyä. Nyt kyse on siitä, kuinka pitkään elvytystoimia jatketaan – tai *pystytään* jatkamaan nykyisillä julkisen sektorin velkaantumisvauhdeilla – ja mitä tapahtuu, kun elvytystoimia vedetään takaisin ja korot kääntyvät nousuun (**Korkman** ja **Suni**, luku 5). Jos maailmantalous ei pian toivu, voidaan vieläkin palata 1930-luvun kriisin synkille urille (kuviot 1.1).

Kuvio 1.1

Voimakas politiikkareaktio nykykriisiin – 1930-luvun pitkä taantuma vältettiin?

Kesäkuu 1929, helmikuu 1990 tai huhtikuu 2008 = 100 (vaaka-akselilla kuukaudet kriisin alusta)

Lähteet: Aineistot ETLAn/Mauryn arvioita useisiin lähteisiin perustuen (BEA, Bloomberg, CPB, HEX, Hjerppe (1988), Kansainliitto, keskuspankit, Maddison (1995), NBER, Nyberg ja Vaihekoski (2009), Sanoma Oy, Shiller, St. Louis Federal Reserve, Tilastokeskus, Tullihallitus, Unitas/Pohjoismaiden Yhdyspankki). Eichengreenin ja O'Rourken (2010) esitystapa; koko maailman 1930-luvun aineistot poikkeavat heidän sarjoistaan (esim. maailmankaupan osalta käytetään tässä kausitasoitettuja sarjoja). Suomen 1990-luvun vientasarja neljännesvuositilaston perusteella. Suomen viennin suuret vaihtelut liittyvät mm. laivatoimituksiin (esim. *Oasis of the Seas* 28.10.2009).

Bengt **Holmströmin** (luku 3) analyysi nykykriisin taustasta ja syistä sopii hyvin historialliseen yleiskuvaan globaaleista finanssikriiseistä. Kriisin taustasy on tällä kertaa *poikkeuksellisen suuri ja pitkään jatkunut globaali epätasapaino*: Aasian maiden – ennen muuta Kiinan – valtavat ja jatkuvat ylijäämät, joille ei löytynyt sijoituskohteita omilta markkinoilta, sekä Yhdysvaltain ja muutamien muiden maiden huikat alijäämät (kuvio 1.2). Ylijäämät hakeutuivat suurelta osin Yhdysvaltain rahoitusmarkkinoille. Alan Greenspanin ja *Federal Reserven* johdolla korot Yhdysvalloissa pidettiin matalina – rahaa oli runsaasti saatavilla ja sen hinta oli alhainen. Uusille sijoitustuotteille oli jatkuvasti kysyntää ja niitä kehitettiin entisten rinnalle. Rahoitusinnovaatiota syntyi kaikkiin tarpeisiin. Sääntelyä kierrettiin ja toimintaa siirrettiin perinteisen pankkitoiminnan ulkopuolelle. Rahoitussektori paisui, syntyi erityissijoitusyhtiöitä ja siten laaja *varjopankkisektori*. Markkinoiden läpinäkyvämmä kasvoi. Varallisuusesineiden hinnat nousivat; asunto, tai useampikin, näytti hyvältä sijoituskohteelta kenelle tahansa.

Holmströmin viesti on, että ahneus ja taitamattomuus *eivät riitä* selitykseksi kriisille – varsinaiset syyt ovat syvemmältä. Globaali epätasapaino oli kriisin taustasy, *välitön syy oli talletuspako varjopankkitoiminnassa* (laatikko 1.1). Perinteisessä pankkitoiminnassa talletuspaon estämiseksi luotiin talletussuojamenettely 1930-luvun laman jälkeen – varjopankkitoiminnassa vastaava järjestely ei ollut. Aivan samalla tavalla kuin velkavivun käyttö kiihdytti talouskasvua, velkaantumisen purkaminen vaikutti toisen suuntaan. Systeemiriskit aliarvioitiin puutteellisen tiedon ja läpinäkyvämmä vuoksi. Vaikka järjestelmäriskijä ei voi kokonaan poistaa, nyt on etsittävä keinoja niiden tunnistamiseen ja hallintaan.

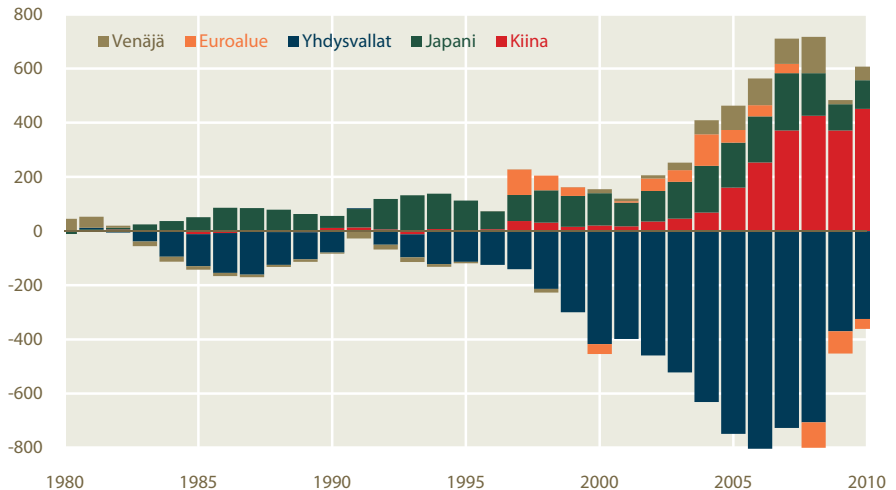
Laatikko 1.1

Talletuspako

Pankki ottaa vastaan talletuksia. Se pitää kymmenesosan varoista kassassa nostojen varalta; loput se antaa lainaksi. Eräs riskiestä liittyy siihen, että nostoja tehdään sen kassavarjoja enemmän. Mikäli herää epäily pankin maksuvalmiudesta, tallettajat saattavat ryynnätä kassalle ehtiäkseen nosta rahansa ennen niiden loppumista. Syntyy itseään vahvistava noidankehä, talletuspako (*bank run*). Tämän seurauksena pankki saattaa joutua selvitystilaan, vaikka sen liiketoiminta muutoin olisikin hyvällä tolalla.

Kuvio 1.2

Kriisin taustalla globaali epätasapaino – köyhät kiinalaiset lihottivat ahnetta amerikkalaista
Vaihtotaseiden yli- ja alijäämät, miljoonaa Yhdysvaltain dollaria

Lähteet: IMF ja ETLA. Vuosi 2010 on ennuste.

Antti **Suvanto** ja Kimmo **Virolainen** (luku 4) syventyvät rahoitussektorin tapahtumiin kriisissä ja pohtivat rahoitusjärjestelmän kehittämistarpeita. Suomen näkökulmasta keskeisiä ovat eurooppalaisen valvontajärjestelmän muutokset. Pankeille asetettavat pääoma- ja likvideettivaatimukset kiristyvät; ylipäätään valvonta laajenee ja saa uusia muotoja. Pitäisi kuitenkin muistaa, että rahoitusinnovaatiot eivät ole vain pahasta; äärimmäinen vakauden tavoittelukin voi johtaa hyvinvointitapioihin. Lähivuosina haetaan tasapainoa innovatiivisuuden sekä toisaalta sääntelyn ja vakauden välillä.

Kriisin myötä varmaa on ainakin se, että alhaalle viritetty inflaatiotavoite väistyy rahapolitiikan ainoana ohjenuorana. Luottojen kasvua, velkavivun määrää ja varallisuuskohteiden hintojen kehitystä seurataan tarkemmin ja niihin puututaan herkemmin.

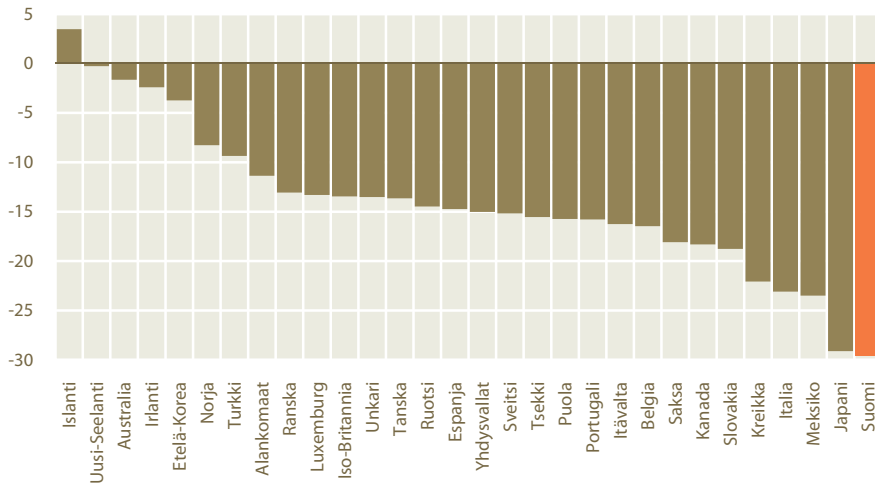
Nykykriisi ei pankkitoiminnan osalta tai muutoinkaan ole ollut ”Suomen” kriisi. Silti se on kohdistunut erityisesti meihin: vaikutukset kokonaistuotantoon (bkt) sekä erityisesti teollisuustuotantoon ja vientiin ovat olleet suurempia kuin juuri missään muussa maassa (kuvio 1.3) – kaikki *kolme* supistuivat vuonna 2009 enemmän kuin *milloinkaan* rauhanajan itsenäisessä Suomessa. Kokonaistuotannon määrä supistui lähes kahdeksan prosenttia – supistuminen on verrattavissa vain 1860-luvun nälkävuosiin tai 1917–1918 sisällissotaan (kuvio 1.4) –, vienti neljänneksen ja teollisuustuotanto noin viidenneksen. Erityisen voimakkaasti kriisi iski investointitavaroita tuottavaan teknologiateollisuuteen.

Uusi maailmanjärjestys

Kriisi vaikutti niin kehittyneisiin kuin kehittyviinkin maihin, mutta suuret kehittyvät maat – Kiina, Intia ja Brasilia – selvisivät huomattavasti nopeammin uuteen kasvuun. Kiinassa ja Intiassa kokonaistuotanto ei vuositasolla supistunut *lainkaan*, vaikka sielläkin kasvu hiipui. Näille maille uusi normaali lienee paluuta entiseen kasvuun. Osin tämä johtuu elvytystoimista, osin talouksien rakenteesta, kuten

Kuvio 1.3

Suomen viennin määrä romahti kriisin myötä enemmän kuin missään muussa OECD maassa
Viennin määrän muutos 2008–2009 laskettuna toisista vuosineljänneksistä, prosenttia

Carl **Dahlman** (luku 11) osoittaa. Kiinan säästämisaste on poikkeuksellisen korkea ja sillä on mittavat valuuttareservit. Sen mahdollisuudet suuriin elvytystoimiin ja kotimaisen kysynnän kasvattamiseen ovat olleet suuremmat kuin muilla kehittyvillä talouksilla. Lisäksi Kiina on viennissään erittäin kilpailukykyinen matalien kustannusten, valuuttakurssinsa sekä kasvavassa määrin myös osaamispohjansa vuoksi. Intia puolestaan on erikoistunut tietotekniikan palveluihin, jotka ovat kaikkialla kärsineet muuta taloutta vähemmän.

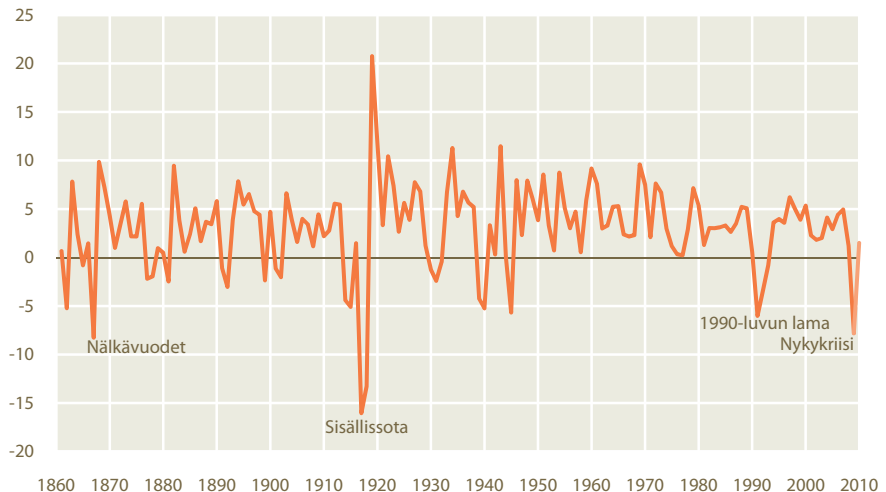
Dahlmanin mukaan kriisi vaikuttaa olennaisesti taloudellisen toiminnan globaaliin jakautumiseen myös pidemmällä aikavälillä. Aiempi kehitys voimistuu: Aasian ja muiden kehittyvien maiden painoarvo maailmantaloudessa kasvaa Euroopan ja Yhdysvaltojen kustannuksella.

Kiinan osuus maailman teollisuustuotteiden viennistä on kasvanut 1990-luvun puolivälin vajaan 3 prosentista lähes 10 prosenttiin. Tämän suuruiselle muutokselle ei ole vertailukohtaa maailmanhistoriassa. Sen viennin määrä on jo suurempi kuin Yhdysvaltain tai Saksan – Kiinasta onkin tullut maailman suurin vientimaa. Kriisi on vain vahvistanut Kiinan ja Aasian asemaa maailmantaloudessa.

Kiinassa on ollut 1990-luvulta alkaen meneillään rakennemuutos, joka suurella todennäköisyydellä tekee siitä pysyvästi yhden maailman vahvimista talouksista lähimmän parin vuosikymmenen aikana. Talousnobelisti Robert Fogel (2010) on äskettäisessä kirjoituksessaan arvioinut, että Kiinan osuus maailman kokonaistuotannosta voi nousta tulevan 30 vuoden aikana jopa 40 prosenttiin.¹ Perustelu on yksinkertainen: mikäli koulutuspääoman lisäyksen vaikutus tuottavuuden ja tuotannon kasvuun on suurin piirtein samanlainen kuin aikoinaan Euroopassa ja Yhdysvalloissa, Kiinan viime vuosien kaltainen kasvu tulee jatkumaan vielä pitkään. Kiinassa korkeakouluopiskelijoiden määrä on kasvanut nopeasti ja on maailman suurin: opiskelijoita oli vuonna 2008 noin 27 miljoonaa eli 17 prosenttia koko maailman korkea-asteen opiskelijoista.

Kuvio 1.4

Suomen bruttokansantuote supistui kriisissä jyrkemmin kuin milloinkaan rauhan aikana
Määrän muutos edelliseen vuoteen verrattuna, prosenttia

Lähteet: Hjerpe (1988), Tilastokeskus ja ETLA.

Kiina on systemaattisesti kasvattanut innovaatiokapasiteettiaan: tutkimus- ja kehitysmenojen suhde kokonaistuotantoon on jo EU:n keskimääräisellä tasolla ja nousee edelleen. Tutkijoiden määrä on ylittänyt EU:n tason ja on jokseenkin samansuuruinen kuin Yhdysvalloissa. Vaikka korkeakoulutuksen keskimääräinen taso on Kiinassa edelleen selvästi Eurooppaa tai Yhdysvaltoja heikompi, siellä on joukko yliopistoja, jotka ovat kansainvälistä huippua. Tämä näkyy esimerkiksi patenttivertailuissa. Kiinan omaksuma tietoyhteiskuntastrategia näyttää vain vahvistuvan kriisin myötä.

Dahlman kuitenkin nostaa luvussaan esiin kaksi merkittävää seikkaa Aasian taloudellisesta tulevaisuudesta: Kiinan ympäristöongelmat ja väestön ikääntymisen. Kiinan, ja myös Intian, hiilidioksidipäästöt lisääntyvät massiivisesti nopean talouskasvun vuoksi. Molemmat maat, mutta erityisesti Kiina, ovat riippuvaisia raaka-ainevetoisesta tuotannosta ja käyttävät kasvavan osuuden maailman raaka-ainevaroista – kummankin talouden ekologinen kestävyys heikkenee. Intia kasvaa Kiinan ohi väestöltään maailman suurimmaksi maaksi ensi vuosikymmenellä ja samalla Kiina kohtaa ikääntymisongelman, johon se pyrkii koko ajan – maailman talouskriisistä huolimatta – varautumaan. Kyse on kilpajuoksusta aikaa vastaan.

Pelastaako/pelastuuko Venäjä?

Venäjän talous oli ennen kriisiä nopeassa kasvussa energian ja raaka-aineiden hintojen nousun johdosta sekä jo 1980-luvulla alkaneen rakennemuutoksen seurauksena. Kotimainen kysyntä ja ruplan 1998 devalvaatio siivittivät kasvua. Kriisi iski Venäjään viennin kautta: öljyn ja kaasun sekä useiden raaka-aineiden hinnat laskevat. Venäjä ei kuitenkaan ole rahoituskriisissä, josta osakiitos kuuluu 2000-luvun aikana kerätyille vararahastoille. Tiputus oli silti tuntuva ja toipuminen vie aikaa.

Kriisi on vauhdittanut Venäjällä pyrkimystä pois raaka-ainevetoisesta ja luonnonvarariippuvaisesta taloudesta, kuten Pekka **Sutela** (luku 12) osoittaa. Nyt haetaan tuottavuutta ja korkean jalostusasteen työpaikkoja (kuten kaikkialla muuallakin). Tämä edellyttää poliittista vakautta ja rakenteellisia muutoksia, jotka ovat sitä vaikeampia saavuttaa mitä pidemmälle edetään.

Venäjän talouspolitiikalla ja -strategialla on ollut vaikutuksensa Suomeen; näin on myös kriisin jälkeen. Suomi ei ennen kriisiä hyötynyt täysimääräisesti Venäjän kasvusta, koska se oli pitkälti kulutusvetoista, eikä Suomi siten voinut hyödyntää täysimääräisesti suhteellisia etujaan. Kriisin jälkeinen Venäjä on todennäköisesti palaamassa ripeän kasvun uralle, mutta se hyödyttää Suomea kenties vieläkin vähemmän kuin ennen kriisiä. Venäjä on mitä ilmeisimmin palaamassa vararahastojen kartuttamisen tielle sekä kansalaisten kulutusmahdollisuuksia tukevaan ja äänestäjien tyytyväisyyttä tavoittelevaan politiikkaan. Investointivetoista kasvua ei ole näköpiirissä, vaikka se maan pitkän aikavälin kasvun kannalta olisi välttämätöntä. Venäjän teollisuustuotanto on kehnossa kunnossa: raaka-aineita ja energiaa kyllä on, mutta jalostusarvon lisäämisen asemesta teollinen tuotanto saattaa pahimmillaan vain tuhota niitä – osa teollisuudesta tuottaa negatiivista jalostusarvoa. *Venäjä ei ole kriisin jälkeisen Suomen pelastus*, kiteyttää Sutela.

Yhdysvaltain talous syvällä velkakierteessä

Yhdysvaltain taloudenkaan näkymät eivät ole kirkastuneet, vaikka se näyttää selvinneen nykykriisistä 1930-lukua lievemmin seurauksin poikkeuksellisen voimakaiden politiikkatoimien ansiosta. Voimakkaan elvytyksen ja rahoitusjärjestelmän

tukitoimien vuoksi julkinen velka on kasvanut ennennäkemättömän korkeaksi: vuonna 2010 koko julkisen velan suhde bruttokansantuotteeseen nousee jo 90 prosenttiin ja vuoteen 2014 mennessä edelleen 115 prosenttiin. Paavo **Sunin** (luku 10) mukaan tämä ei voi olla vaikuttamatta Yhdysvaltain tulevaan kasvuun. Yhdysvaltain asema maailman johtavana taloutena alkoi heikentyä jo 2000-luvun alussa, ja kriisi voimistaa tätä kehitystä. Kotitalouksien ja julkisen sektorin korkean velkaantumisen johdosta Yhdysvaltain – ja osin koko maailmantalouden – kasvu-moottorina toiminut yksityinen kulutus voinee elpyä lähivuosina vain hitaasti.

Keskeiseksi kysymykseksi tulee Yhdysvaltain ja Kiinan suhde; Yhdysvaltain huikeiden vaihtotasevajaiden ja ulkomaisen velkaantumisen keskeinen lähde on ollut kauppa Kiinan kanssa. Kiinan valuutan reilusti aliarvostetun dollarikurssin korjaaminen parantaisi tilannetta, mutta sitä ei – neuvotteluista ja painostuksesta huolimatta – ole näköpiirissä. Historiassa Yhdysvaltain taloudella on kuitenkin ollut taipumus toipua kriiseistä monia muita maita nopeammin; näin saattaa käydä nytkin, mutta lähtökohdat talouden paluulle aiemmalle kasvu-uralle ovat heikot.

Miten käy Euroopan?

EU:n 2020-strategiassa nähdään talouskriisi herätyshuutona. Strategian mukaan Eurooppa on ilman merkittäviä kilpailukykyä korjaavia toimia luisumassa vähittäisen rappeutumisen tielle ja menettämässä suhteellista globaalia asemaansa.

Huoleen on aiheutta. Lissabonin strategian asettamia tavoitteita – Eurooppa maailman kilpailukyysisimmäksi tietoon perustuvaksi taloudeksi vuoteen 2010 mennessä – ei saavutettu, ja se pääosin epäonnistui. Uuden 2020-strategian tavoitteet ovat samankaltaisia, vaikkakin väljempiä: Eurooppa tavoittelee tietoon ja innovaatioon

Kriisi on EU:lle herätyshuuto: 2020-strategia on julistus, jonka toteutus jää jäsenvaltiolle

perustuvaa kasvua, jossa painotetaan vihreää taloutta, kestäväää kehitystä ja nousevaa työllisyysastetta. Strategia on kyllä julistus hyvistä tavoitteista, mutta sen toteutuminen tulee jäämään pitkälti jäsenvaltioiden asiaksi. Onkin todennäköistä, että Euroopan maiden väliset kasvuerot voimistuvat.

Timo **Summa** (luku 9) huomauttaa myös, että EU:n laajentumisen tuoma kasvudynamiikka jää aiempaa vähäisemmäksi. Samalla uusia kasvumahdollisuuksia syntyy sisämarkkinoiden laajentamisesta digitaalisiin palveluihin ja energiasektorille.

Ahtaimmalla ovat Etelä-Euroopan pahasti alijäämäiset ja velkaantuneet maat. Euroopan kasvudynamiikka heikkenee, kun velkaisimmat maat – Kreikka, Espanja, Italia, Portugali, Irlanti sekä Baltian maat – tasapainottavat kriisin vuoksi vaikeuksiin ajautuneita julkisia sektoreitaan. Tämä hidastaa kasvua myös Pohjois- ja Keski-Euroopan EU-maissa, joista monet hyötyivät eteläisten jäsenten velkavetoisesta kasvukaudesta. Nyt tuo ajanjakso on useaksi vuodeksi ohi.

Globaali voimatasapaino muuttuu

Maailman taloudellinen ja poliittinen voimatasapaino on muuttumassa osin kriisin seurauksena, osin jo aiemmin alkaneen kehityksen tuloksena. Uutta maailmanjärjestystä pohtiessaan Raimo **Väyrynen** (luku 8) päätyy siihen, että olemme siirtymässä uudenlaiseen *epävarmuuden* aikaan, jossa kansainvälisen talouden ja politiikan ohjaaminen on vaikeaa ja rajallista. Yhdysvaltain kyky ohjata maailmaa näyttää pysyvästi heikentyneen, vaikka sen johtajuutta ehkä tarvittaisiinkin. Yh-tä olennaista on kysyä, kuinka nopeaa EU:n suhteellisen vallan hiipuminen tulee

olemaan ja pystyykö EU hidastamaan asemansa heikentymistä 2020-strategian kaltaisilla keinoilla. EU:n ja Kiinan uutta vuoropuhelua on peräänkuulutettu viimeaikaisissa puheenvuoroissa (Pisani-Ferry, 2010). Kiinan nousussa on EU:n näkökulmasta sekä nolla-summa-pelin että yhteisten etujen piirteitä. Kiina on jopa ylivoimainen kilpailija monilla EU:n vahvoilla aloilla, mutta yhteiset edut liittyvät esimerkiksi ympäristökysymyksiin ja tasapainoisemman talouskasvun edistämiseen. Näihin asioihin paneutuva vuoropuhelu odottaa vielä käynnistymistään.

Maiden välisen talouskilpailun ja globaalien suuryritysten strategioiden näkökulmasta on kiinnostavaa, että vaikutukset julkiseen ja yksityiseen tutkimus- ja tuotekehitykseen ovat jääneet pieniksi verrattuna aiempiin suuriin taantumisiin (**Rouvinen ja Ylä-Anttila**, luku 19). Reaktiona lamaan ja osana kansallisia elvytystoimia monet maat ovat lisänneet julkista t&k-rahoitusta. Tässä kohden on useissa maissa viitattu Suomen kokemuksiin 1990-luvulla.

Yritystenkin t&k-investoinnit ovat supistuneet laman syvyyteen nähden yllättävänkin vähän. Tämän voi nähdä myös reaktiona uuteen globaaliin kilpailutilanteeseen: niin yritykset kuin sijaintipaikkakilpailua käyvät maatkin pyrkivät vastaamaan Aasian osaamista ja tutkimusta painottaviin kasvustrategioihin. Tutkimus- ja kehitysinvestointien voimakas supistaminen merkitsisi käsien pystyyn nostamista kehittyvien maiden heittämän haasteen edessä – kriisin jälkeiset kilpailuasetelmat halutaan turvata.

Kaiken kaikkiaan globaalin talouskasvun näkymät ovat heikentyneet Aasiaa ja osaa Latinalaista Amerikkaa lukuun ottamatta; näillä elintasoiltaan verrattain alhaisilla alueilla kasvuun liittyy koetun hyvinvoinnin lisääntyminen. Mutta miten on vauriassa länsimaissa? Entä jos Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa ei tarvita aiemman kaltaista kasvua? Ehkä kriisi onkin ollut terveellinen muistutus jatkuvaan kasvuun pyrkivän politiikan turmiollisuudesta?

Tarvitaanko jatkuvaa kasvua – lisääkö se hyvinvointia ja onnellisuutta?

Kriisi on nostanut esiin periaatteellisenkin pohdinnan kasvun siunauksellisuudesta. Monien mielestä kriisin syy oli liiallinen kasvun tavoittelu ja siihen liittyvä ahneus. Miksi siis tavoitella jatkuvaa kasvua, jos sen seurauksena on maailmanlaajuisen kriisi, lähestulkoon rahoitusjärjestelmän romahtaminen ja runsaasti inhimillistä kärsimystä? Jos kasvu ei lisää onnellisuutta – vaan ehkä päinvastoin – meidän tulisi *luopua* sen tavoittelusta.² Keskusteluun on nostettu *Easterlinin paradoksi*, jolla viitataan taloustieteen professori Richard Easterlinin (1974) laajoihin tilastollisiin tutkimuksiin, joiden mukaan elintason ja koetun onnellisuuden välillä *ei* keskimäärin ole yhteyttä. Toisaalta Stevensonin ja Wolfersin (2008) huolellinen tutkimus osoittaa, että elintason ja onnellisuuden välillä *on* yhteys, joka säilyy myös korkeimmilla tulotasolla.

Kriisin myötä pohditaan kasvun siunauksellisuutta

Yleinen käsitys on ollut se, että – varsinkin rikkaissa maissa – tietyn tulotason jälkeen tulojen lisäys ei enää lisää ihmisten *kokemaa* onnellisuutta ja hyvinvointia. Kiireestä ja stressistä huolimatta tämäkään ei näytä pitävän paikkaansa: uusi tutkimus viittaa siihen, että tulojen kasvu lisää koettua onnellisuutta kaikissa tuloryhmissä. Sama tulos saadaan maiden välisessä vertailussa. Tämä viittaa siihen, että talouskasvu on kaikesta huolimatta pitkällä aikavälillä tavoiteltavaa myös subjektiivisen hyvinvoinnin ja elämään tyytyväisyyden näkökulmasta.

Tämä ei tietenkään tarkoita, että bruttokansantuote olisi onnellisuuden ja hyvinvoinnin mittari tai että kasvun tavoittelu olisi päämäärä sinänsä. Ihmisten onni ja hyvinvointi tulee hyvin yksinkertaisista perheeseen, ystäviin ja terveyteen liittyvistä asioista. Monet näistä seikoista ovat kuitenkin yhteydessä aineelliseen elintasoon ja sen tarjoamiin valintamahdollisuuksiin. Hyvinvoinnin kokeminen on tutkimusten mukaan suhteellista: vaikka tulotaso olisi korkea, ihmiset vertailevat omaa tilannettaan kanssaihmiisiin – myös hyvätuloisiin.

Säilyykö hyvinvointiyhteiskunta?

Periaatteellista talouskasvukeskustelua konkreettisemmaksi on noussut huoli nykyisten hyvinvointipalveluiden säilymisestä, kun julkiset taloudet velkaantuvat ennennäkemättömällä tavalla. Tämä on suuri haaste myös Suomelle ja muille Pohjoismaille, jotka avoimina talouksina ovat kärsineet kriisistä monia muita maita enemmän ja joissa julkisilla palveluilla on keskeinen merkitys.

Sixten **Korkman** (luku 13) *ei* näe, että pohjoismainen hyvinvointimalli sinänsä olisi uhattuna kriisin vuoksi – ehkä pikemminkin niin, että se on osoittanut *vahvuutensa*: kollektiivisen riskien tasaamisen järjestelmässä työttömien tulomenetyksiä voidaan korvata, palvelutasoa ylläpitää kohtuullisena ja eläkkeet maksaa.

Mahdollisuudet riskien tasaamiseen myös tulevaisuudessa riippuvat olennaisella tavalla julkisen talouden kestävydestä ja siitä, millaiset ovat edellytykset päästä uudelleen kriisiä edeltäneelle kasvu-uralle. Menetettiinkö kriisissä peruuttamattomasti tuotantokapasiteettia – aineellista ja aineetonta pääomaa, jolle ei ole enää käyttöä kriisin jälkeisessä kansainvälisessä taloudessa?

Kriisin opetus on ainakin se, että julkisen talouden rahoitusasema on pidettävä riittävän vahvana, jotta ns. automaattiset vakauttajat voivat toimia ja lieventää taantumaa, eikä ole tarpeen turvautua äkkileikkauksiin tai nopeisiin veronkiristyksiin, kuten monissa Etelä-Euroopan maissa on käymässä. Tätä korostavat sekä Pentti **Vartia** (luku 6) että Korkman: päätöksiä julkisen talouden tasapainottamisesta on tehtävä ripeästi, vaikka epävarmuus kasvu-uralle pääsemisestä ja tulevas-ta kasvusta on suurta.

Uuden kasvun lähteet

Kuten monet tämän kirjan kirjoittajat huomauttavat, Suomeen oli kumuloitunut runsaasti rakenteellisen muutoksen aineksia jo *ennen* kriisiä. Keskeiset vientialat – metsäteollisuus, tieto- ja viestintäteknologian valmistus sekä konepajateollisuus – olivat kukin käymässä läpi omia rakennemuutoksiaan, joita kriisi vauhdittaa. Samalla tavoin hyvinvointipalveluiden järjestäminen ja pohjoismainen malli ovat olleet rakenteellisten uudistusten edessä ikääntymisen sekä kasvavien sosiaali- ja terveystenonien vuoksi. Lama on lisännyt muutospaineita ja kirvoittanut uutta keskustelua niin tulevasta tuotantorakenteesta kuin julkisen talouden kestävyysva-jeen ratkaisuvaihtoehdoista. Molemmat haasteet olivat tiedossa jo ennen taantumaa, mutta kriisi kiirehtii niihin tarttumista.

Rakenteellisen muutoksen aineksia kumuloitui jo aiemmin – kriisi vain lisää muutostarpeita

Ehkä olennaisin havainto on kuitenkin se, kuinka tärkeää on pohtia (villejäkin) *vaihtoehtoisia tulevaisuudenkuvia* ja varautua niihin. Suomi on taloutena ja yhteiskuntana muiden Pohjoismaiden tapaan avoin ja globalisoitunut, mutta samalla

haavoittuva. Kriisejä ei voi – määritelmän mukaan – ennustaa, ja aiemmista kriiseistä oppiminenkin on rajallista. Tämänkin kirjan luvut, ja niissä siteerattu tutkimus, antavat useita selityksiä kriisien synnylle ja monenlaisia arvioita mahdollisuuksista hoitaa niiden seurauksia. Parhaat asiantuntijatkaan eivät löydä yksimielisyyttä. Viisainta on siis varautua monenlaisiin tulevaisuuksiin, myös siihen, että emme toivu lamasta samalla tavoin kuin 1990-luvulla. Näin on ymmärrettävää esimerkiksi valtiovarainministeriön *Julkinen talous tienhaarassa* -raportti (VM, 2010). Sen mukaan julkisen talouden tilanne on kriisin jälkeen selvästi ja pysyväisluontoisesti aiemmin arvioitua

On tärkeää pohtia (villejäkin) vaihtoehtoisia tulevaisuudenkuvia

heikompi. Kriisin myötä menetettyä tuotantoa ei saada kurottua kiinni, ja potentiaalisen tuotannon kasvu jää aiempaa hitaammaksi, kun osa kapasiteetista jää pysyvästi pois käytöstä. Julkinen velka on kasvamassa liian suureksi talouden odotettuun kehitykseen verrattuna. Valtiovarainministeriön laskelma on nähtävä eräänlaisena ääri vaihtoehtona, ei ennusteena todennäköisimmästä kehityksestä.

Julkisten menojen aiemmin ennakoitua nopeampi kasvu on kuitenkin kriisin *väistämätön seuraus*. Julkinen velka lisääntyy. Kuinka paljon julkisen talouden kestävyysvaje lopulta tarkkaan ottaen kasvaa, on vielä epäselvää. Tarkat prosenttiluvut eivät sinänsä ole olennaisinta vaan pikemminkin se, että kriisi lisää tarvetta ylläpitää kasvua, jotta kansalaisille annetusta *hyvinvointilupauksesta* voidaan pitää kiinni. Sixten **Korkman**, Jukka **Lassila** ja Tarmo **Valkonen** (luku 17) eivät näe velan kasvua sinänsä ongelmana, mutta velan suhde bruttokansantuotteeseen tulee vaikuttaa tulevina vuosina. Se on sitä helpompaa, mitä nopeampaa kasvu on.

Matti **Pohjola** (luku 14) pohtii kasvumahdollisuuksia. Hän havaitsee, että *kriisi teki Suomesta hitaan kasvun yhteiskunnan* koko vuosituuhannen ensimmäisen vuosikymmenen ajaksi. Tätä suurempi ongelma on kuitenkin kasvun todennäköinen hidastuminen pitkällä aikavälillä. Tuleva kasvu on vielä enemmän tuottavuuden varassa kuin ennen taantumaa ajateltiin, mutta samalla tuottavuuskasvun edellytykset ovat väestön ikääntymisen ja tuotantorakenteen johdosta heikentymässä.

Kriisin jälkeinen aika voi kuitenkin olla myös mahdollisuus – kuten 1930-lukukin. Tuolloin sähkön käyttöön lisännyt teollisuus lähti nopeaan nousuun. Nyt saattaisi olla tieto- ja viestintäteknologiaan (ICT) perustuvan uuden toimintatavan lopullisen läpimurron aika. Suomessa on edelleen roppakaupalla tähän liittyvää osaamista – puutetta on oikeista mekanismeista ja kannustimista. *Taloukasvun idea on löydettävä uudestaan*, kirjoittaa Pohjola ja pitää ICT:n toimintatapoja muuttavaa läpimurtoa varten otettavana mahdollisuutena.

Kasvun idea on jälleen löydettävä uudestaan

Taloushistoria osoittaa, että aiemmista lamoista Suomen on lähes poikkeuksetta vetänyt ylös *yksittäinen* toimiala – nousu on ollut verraten kapean ja selkeästi määritellyn sektorin varassa. Useimmiten tämä rooli on ollut metsäteollisuudella, mutta 1990-luvulla ICT-aloilla. Nyt tällaista veturia ei näytä olevan – sellaista ei globaalin ja avoimen markkinatalouden oloissa ehkä helposti synnykään. Talouspolitiikassa ei ole mahdollisuuksia voimakkaaseen sektoripolitiikkaan, yhden alan tukemiseen erityistoimin. Taloukasvua ja kasvustrategiaa on siis haettava muualta kuin ”uusista kasvualoista”.

Strategia hukassa?

Suomen talousstrategian peruselementit ovat kunnossa. Moderni talouskasvua koskeva tutkimus näkee Suomen kaltaisen maan kasvustrategian kulmakivinä koulutuksen, tutkimuksen ja talouden avoimuuden kansainväliselle kilpailulle (Aghion ja Howitt, 2009). Kaikkia näitä on johdonmukaisesti edistetty viimeisten parin vuosikymmenen ajan.

Suomen talous nousi 1990-luvun syvästä lamasta nopeasti ja tuotantomenetyks kurottiin kiinni vuosikymmenen loppuun mennessä. Samalla palattiin lamaa edeltävälle potentiaalisen tuotannon kasvu-uralle (Honkapohja ym., 2009). ICT-sektorin kasvu oli tässä keskeinen, mutta ei suinkaan ainoa, tekijä. Valuutan heikentymisestä seurannut kilpailukyvyyn reipas parantuminen oli toinen tärkeä tekijä. Näiden lisäksi merkittävä vaikutus oli talouden mikrorakenteiden muutoksella, *luovalla*

Luova uudistuminen oli tärkeää edellisestä lamasta noustaessa – näin on tämänkin kriisin jälkeen

tuholla. Syntyi uusia yrityksiä ja toimipaikkoja, entisiä poistui markkinoilta ja – ennen muuta – resursseja siirtyi matalan tuottavuuden yksiköistä korkeamman tuottavuuden yksiköihin. Yritysdynamiikka lisääntyi. Tähän tuottavuuden ja tuotannon kasvumekanismiin pureutuu Mika **Maliranta** (luku 18). Tuottavuutta vahvistava rakennemuutos alkoi jo 1980-luvulla – talouden ja pääomamarkkinoiden asteittaisen avautumisen seurauksena – ja jatkui koko 1990-luvun ajan. Itse asiassa luova tuho selittää *kokonaisuudessaan* teollisuuden – ja suurelta osin koko yrityssektorin – tuottavuuskasvun *nopeutumisen* 1980-luvun puolivälin jälkeen. Se on siten tärkeä osa edellisestä lamasta selviytymisen lähihistoriaa. Samalla se on mahdollisuus nykyisen kriisin jälkeen: mikrorakenteiden muutos voi lisätä kasvua, vaikka toimialojen välinen rakennemuutos olisikin hidastumassa.

Maliranta tekee mielenkiintoisen vertailun 1990-luvun Suomen ja Japanin välillä. Molemmat maat olivat vielä 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa kiinnikurojatalouksia suhteessa tuottavuudeltaan johtaviin maihin. Japanissa talouden rakenteet säilyivät paljolti entisellään, rahoitusjärjestelmää ei uudistettu ja vapautettu, työpaikkojen siirtyminen yrityksestä tai alalta toiselle oli vähäistä – luovaa tuhoa ei juuri ollut. 1990-luku oli Japanin taloudelle ”menetetty vuosikymmen” ja melkein samanlaisia olivat 2000-luvun ensimmäiset kymmenen vuotta: kasvua ei ollut ja valtio velkaantui nopeasti. Samaan aikaan Suomi saavutti tuottavuuden eturintaman ja pystyi tasapainottamaan myös julkisen taloutensa.

Suomen nykykriisin jälkeisen kasvustrategian ydin voi olla sama. Haasteena on kuitenkin se, että emme enää ole kiinnikurojan asemassa, vaan lähellä tuottavuuden ja teknologian globaalia eturintamaa. Kyse ei ole vain muutamasta eturivin yrityksestä, vaan suuresta joukosta. Eturintamapolitiikka on erilaista kuin kiinnikuromisen politiikka (Bartelsman, 2005; Hyytinen ja Rouvinen, 2005; Maliranta ja Ylä-Anttila, 2007). Tarvitaan kokeilua, riskinottoa, kilpailun edistämistä sekä kannustimia sille, että resurssit siirtyvät matalan tuottavuuden yksiköistä korkeamman tuottavuuden yksiköihin – yrityksiin ja toimipaikkoihin. Tämä merkitsee myös epäonnistumisia, joita on uudessa politiikassa hyväksyttävä entistä enemmän. Tähän kiinnittää huomiota myös Timo **Hämäläinen** (luku 20), joka näkee nykykriisin osana pitkän aikavälin murrosta. Murrosta, johon elinkeinopolitiikassa tulisi reagoida omaksumalla ”avoin ja kokeileva” sekä enemmän riskejä ottava lähestymistapa.

Luova tuho tai pikemminkin *uudistuminen* – tuottavuutta vahvistava mikrorakenteiden muutos – merkitsee työpaikkojen syntymistä ja häviämistä, työvoiman liikkuvuutta yritysten ja toimialojen välillä sekä myös alueellisesti. Ilman näitä ei 1990-luvun tuottavuuskehitys olisi ollut mahdollista. Mikrorakenteiden muutos on todennäköisesti *tärkein* tuottavuuskasvun lähde kriisin jälkeen. Joustavat työmarkkinat, hyvin suunniteltu sosiaaliturva sekä kannustavat palkitsemisjärjestelmät tukevat sitä. Kannustavamman ja tuottavuutta korostavan palkkauksen nostavat esiin myös Kari **Alho** ja Jaakko **Kiander** (luku 16) talouden kasvua ja työllisyyttä pitkällä aikavälillä edistävänä tekijänä. Tähän liittyvää potentiaalia – tuottavuudesta palkitsemista – ei ole vielä läheskään täysimittaisesti käytetty.

Alhon ja Kianderin yksi viesti on, että työvoimapula ei tule rajoittamaan lähivuosien talouskasvua. Tässä suhteessa kriisi on muuttanut käsityksiä tulevaisuudesta. Työmarkkinat ovat kuitenkin suuressa sopeutumispaineessa ja kantavat tässä mielessä merkittävän osan kriisin seurauksista.

Vähentääkö talouden ja työmarkkinoiden muutos hyvinvointia?

Luovan tuhon ja uudistumisen edellyttämä työpaikkojen vaihtuvuus, usein lyhytkestoiset työsuhteet, työtehtävien muutokset ja työvoiman liikkuvuus liitetään monesti epävarmuuteen ja hyvinvoinnin vähentymiseen. Malirannan (luku 18) tulokset osoittavat, että luova tuho lisääntyi Suomessa 1980-luvulta alkaen, samaan aikaan kun esimerkiksi Japanissa rakenteet säilyivät paljolti ennallaan. Mielenkiintoinen kysymys on, miten nämä erilaiset kehityskulut vaikuttivat ihmisten hyvinvointiin ja heidän kokemaansa tyytyväisyyteen. Julkisuudessa usein esitetään, että ihmisten kokema hyvinvointi on merkittävästi vähentynyt juuri työmarkkinoiden muutoksen takia.

Kansainvälisiin kyselytutkimuksiin perustuva aineisto *ei* tue tätä käsitystä. On hämmäntävää, että ihmisten kokema tyytyväisyys elämäänsä on Suomessa pysynyt ennallaan tai hieman lisääntynyt 1990-luvun ja 2000-luvun alun aikana. Vastavasti Japanissa – jossa yritysrakenteiden ja työmarkkinoiden muutokset ovat olleet vähäisempiä – ihmisten kokema tyytyväisyys on Suomea pienempi eikä suinkaan noussut 1990-luvun kuluessa. *European Social Survey* -kyselyn³ mukaan suomalaiset kuuluvat Euroopan *onnellisimpiin* kansalaisiin. Kyselytutkimukset osoittavat myös, että suomalaiset ovat selvästi keskimääräistä *tyytyväisempiä* työoloihinsa.⁴ Yksi tulkinta tästä on, että muutos koetaan aina myös *mahdollisuutena* – se on paikalleen jäämistä parempi vaihtoehto. Mielenkiintoista on myös, että keskimääräinen työsuhteiden kesto tai työurien pituus eivät näytä tutkimusten mukaan, rakennemuutoksesta huolimatta, lyhentyneen (Lehto, 2010; Rokkanen ja Uusitalo, 2010). Työmarkkinoiden pirstoutuminen ja pätkätoiden lisääntyminen ovat toki ongelmia, joskin tutkimusten mukaan eivät niin suurina kuin julkisesta keskustelusta voisi päätellä.

Kasvusta huolimatta, tai sen ansiosta, suomalaisten onnellisuus on lisääntynyt

Kriisin jälkeisen tulevaisuuden kannalta selkeä johtopäätös on, että *kasvua tarvitaan*. Muuten hyvinvointiyhteiskuntaa ja sen palveluita ei kyetä ylläpitämään. Pohjoismaainen hyvinvointimalli ei ollut kriisin aiheuttaja, mutta se voi olla osa sen ratkaisua. Kattavat turvaverkot ovat välttämättömiä globaalille kilpailulle avoimissa pohjoismaisissa yhteiskunnissa. Korkman, Valkonen ja Lassila (luku 17) osoit-

tavat, että niiden ylläpitäminen kuitenkin edellyttää julkisen sektorin tasapainon palauttamista ja julkisten palveluiden rahoituspohjan turvaamista siten, että edellytykset globaalitaloudessa menestymiselle säilyvät.

Hyvinvointia ja kasvua – kestävästi ja vastuullisesti

Hyvinvointi (tai onnellisuus) on subjektiivisesti koettua. Hyvinvointia tavoiteltaessa tulot ja varallisuus ovat *mahdollistava* tekijä, eivät itsetarkoitus. Kansallisvaltio tavoittelee nykyisten ja tulevien kansalaistensa hyvinvointia, jota ei saa tavoitella nykyisen tai tulevan elinympäristön kustannuksella.

Taloukasvun luonne on olennaisella tavalla muuttumassa. Samalla kun kasvu on uutta tietotaloutta, aineettomiin panoksiin perustuvaa laadullista kasvua, se voi olla vähemmän raaka-aineita ja tehokkaammin energiaa käyttävää. Kestävä talous-

Yhteisöllisyys ja yhdenvertaisuus ovat perusarvoja, jotka eivät ole ”myynnissä” millään hinnalla

kasvu on hyvinvoinnin liittolainen. Vapaa-aikaa, sosiaalista kanssakäymistä tai yhdenvertaisuutta (mukaan lukien tasainen tulonjako) ei bruttokansantuotteessa arvoteta, mutta hyvinvointia pohdittaessa nämä kaikki ovat tärkeitä – ne ovat myös suomalaisia perusarvoja, jotka eivät ole ”myynnissä” millään hinnalla. Yksi kriisin seuraus varmasti on, että meneillään olleita hankkeita kehittää bkt:n rinnalle hyvinvoinnin ja kestäväen kehityksen mittareita vauhditetaan.

Ymmärrämmekö miten talous toimii?

Kriisi on herättänyt epäilyn, että emme välttämättä ymmärrä talouden toimintaa ja taloukasvun perusteita, koska taloustiede ja talouden ennustajat eivät kyenneet näkemään kriisiä. Epäily on syytä ottaa vakavasti. Pitkään jatkunut ja melko tasainen maailmantalouden kasvu tuuditti taloustieteen ja -politiikan harjoittajat uskomaan liian yksinkertaiseen markkinamalliin.

Akerlof ja Shiller (2009) esittävät, että taloudellisenä toimijanakin ihminen on osin ”vaistoimensa varassa”, myös ei-rationaaliset tekijät (*animal spirits*) ohjaavat käyttäytymistä. Niinpä psykologia on tuotava osaksi taloustiedettä entistä vahvemmin. Myös instituutioiden – talouden ja yhteiskunnan pelisääntöjen – merkitys talouden muutosten selittäjänä on jäänyt liian vähälle huomiolle (Helpman, 2004).

Taloustieteen sisällä on käynnistynyt laaja ja kiivas keskustelu sen kyvystä analysoida, ymmärtää ja ennustaa talouden kehitystä. Tästä esimerkkinä on nobelisti Paul **Krugmanin** (luku 3) kärjekäs ja provokatiivinen kirjoitus (laatikko 1.2).

Suomen talouden lähtötilanne vuonna 2010 ja samalla vertailu 1990-luvun alun lamaan voidaan tiivistää kuvioon 1.5. Suomi selvisi 1990-luvun lamasta nopeaan kasvuun ja saavutti aiemman potentiaalisen tuotannon kasvu-uran paljolti sellaisten tekijöiden varassa, joita nykykriisin jälkeisessä taloudessa ei ole. Nyt emme voi muuttaa valuuttakurssia; talouden avautumisesta saatavat hyödyt on pitkälti käytetty; teknologinen eturintama on kurottu kiinni.

Kuten Niku **Määttänen** (luku 7) huomauttaa kansainvälisen tutkimuksen valossa, Suomen kasvu 1990-luvun jälkeen olikin *poikkeus* – se perustui moniin suotuisiin erityistekijöihin. Yleensä syvien taantumien ja lamojen vaikutus on melko pysyvä. Voiko tästäkin kriisistä selviäminen olla poikkeus yleisestä säännöstä?

Laatikko 1.2

Taloustiedekin kriisissä?

Princetonin yliopiston professori ja vuoden 2008 taloustieteen Nobel-palkinnon voittaja Paul **Krugman** kysyy tämän kirjan luvussa 3, miten taloustieteilijät saattoivat olla niin väärässä kriisiä edeltäneessä keskustelussaan. Hänen johtoaajuksensa on, että *”... suuren [1930-luvun] laman muistojen hälvennyttyä taloustieteilijät rakastuivat uudelleen vanhaan idealisoituun visioon taloudesta, jossa rationaaliset yksilöt ovat vuorovaikutuksessa täydellisillä markkinoilla – tällä kertaa visio puettiin hienoiksi matemaattisiksi yhtälöiksi.”*

Krugmanin kirjoitus julkaistiin alunperin hänen vakiokolumninaan *New York Times*issä 2.9.2009. Varsinaisen kriisianalyysin ohella sitä voi luonnehtia oppihistorialliseksi itseruoskinnaksi. Nähdäksemme sen tarkoituksena on kirvoittaa keskustelua taloustieteilijöiden roolista kriisin synnyssä sekä muuttaa käsityksiä siitä, miten taloustiedettä tulee jatkossa tehdä, opettaa ja soveltaa. Tyyli on provokatiivinen. Joku voisi jopa väittää, että silmää tekevien kollegoiden osalta mennään henkilökohtaisuuksiin (ja jopa asiattomuuksiin). Vaikka lähinnä Yhdysvalloissa osa höyrystä meneekin tämän johdosta hukkaan, yleisesti ottaen *Krugman osuu maaliinsa*: kiivas keskustelu käynnistyi ja jatkuu maailmanlaajuisesti. Ainakin makrotalous- ja rahoitusteorian osalta on käynnissä (uusi) *etsikko* (Tarkka, 2010) – makrotaloustieteen osalta juuri kun erimielisyydet ehdittiin virallisesti julistaa päättyneeksi (ks. luku 3).

Hieman harhaanjohtavasti luvusta 3 saattaa syntyä kuva, että olisi olemassa yksi yhtenäinen taloustiede. Ekonomistit ovat yksimielisiä melko harvoin, eritoten kun lähestytään käytäntöä. Niinpä ei voi ajatella, että heillä olisi joku yksi yhtenäinen näkemys. Tämä mahdollistaa sen, että tarkoitushakuinen kuulija poimii itselleen mieluisan ”taloustieteellisen” lyömäaseen.

Krugman on syvästi tietoinen, että juuri häntä edellinen vuoden 2007 Nobel meni Leonid Hurwiczille, Eric Maskinille ja Roger Myersonille ansioista, jotka ovat suoraan yhteydessä palkitsemis- ja valvontajärjestelmiin. Vuoden 2002 Nobelin saivat Daniel Kahneman ja Vernon Smith ansioista, *”... jotka liittyvät psykologisten näkökohtien tuomiseen taloustieteeseen, erityisesti koskien inhimillistä arviointia ja päätöksentekoa epävarmuuden vallitessa.”* (Nobel-komitean lehdistötiedote 9.10.2002). Vuoden 2001 Nobel myönnettiin George Akerlofille, Michael Spencelle ja Joseph Stiglitzille tutkimuksista, joissa pohditaan muun muassa epäsymmetristä informaatiota, moraalikatoa sekä tehdään rationaalisuusoletuksesta reikäjuustoa. Silti Krugman suuntaa hyökkäyksensä eniten vuoden 1995 Nobel-palkittua Robert Lucasia vastaan. Vaikka ongelmana onkin pikemminkin taloustieteellisen tutkimuksen laajan kirjan valikoivasta ja tarkoitushakuisesta hyväksikäytöstä, Krugmanin kritiikissä on perää.

Useamman vuosikymmenen kuluessa taloustiede on kehittynyt yhä enemmän matemaattisia ja tilastollisia menetelmiä arvostavaksi ja soveltavaksi – valitettavasti argumentaation ja keskustelun kustannuksella. Kauneusihanteeseen on kuulunut ongelman analyttinen ei-numeerinen ratkaistavuus (esim. derivoimalla ja integroimalla) matemaattisesti mahdollisimman yleisistä lähtökohdista (esim. ilman funktiomuotomäärittelyjä); ongelman tai ratkaisun yhteydet tosimaailmaan tai käytännön yleisnäkyvyys eivät ole olleet keskeinen osa tätä ihannetta. Niin julkaisutoiminnassa kuin keskustelussa ammattikunnan menetelmäorientoituneempi siipi on ajanut muut ahtaalle.

Menetelmissä sinänsä ei ole mitään pahaa; ongelmaksi on muodostunut niihin liittyvä taipumus luoda kapeita ammatillisia *siiloja* – naapurin hiekkalaatikkoa ei yksinkertaisesti ymmärrä ilman kohtuutonta investointia. Varsinaisesti *akateemisessa* taloustieteessä menetelmiin tukeutumaton keskustelu lopetettiin viimeistään 1990-luvun alkupuolella – ”käytännön ekonomistit” joutuivat toki jatkuvasti pettämään intellektuellit juurensa ja tahrataan kätensä tältä osin. Brittiekonomistin (Besley ym., *British Academy* 22.7.2009 päivätty kirje kuningattarelle) vastauksessa kuningatar-äidille annetaan ymmärtää, että taloustieteilijöiden kriisiin reagoimattomuudessa kyse oli *monien älykkäiden ihmisten kollektiivisesta mielikuvituksen puutteesta*.

Menetelmillä ja malleilla on oma keskeinen roolinsa. Krugman on itsekin korostanut, että ne ovat hyödyllisiä pakottaessaan meidät loogisesti aukottomiin päättelyketjuihin. Alkuperäiset formalisoijat ovat tietoisia tekemistään yksinkertaistavista oletuksista ja seikoista, jotka jäävät kokonaan mallintamatta. Ensivaiheessa tiedostetaan, että käsillä on rajattuun ongelmaan keskittyvä ajattelun kainalosauva, joka ei sellaisenaan tarjoa riittävää vastausta tosimaailman kysymyksiin. Reunahuomautukset tippuvat kuitenkin matkasta varsin nopeasti.

Laatikko 1.2

Taloustiedekin kriisissä? (jatkoa edelliseltä sivulta)

Usko markkinoiden kaikkivoipaisuuteen ja yksilöiden rationaaliseen (pitkälle eteenpäin katsovaan) käyttäytymiseen ovat vahvasti taloustiedettä dominoivia pohjavireitä. Taloustieteilijöiden yleisessä ajattelussa on varsin huonosti tiedostettu se, millaisia käytännön seurauksia näillä (tiukasti ottaen) *väärillä* oletuksilla on.

Mikä oli taloustieteilijöiden rooli kriisissä? Sijoittajat ja poliittiset päätöksentekijät käyttivät taloustieteen oppeja valikoivasti ja tarkoitushakuisesti – ja valtaosa taloustieteilijöistä tanssi mukana musiikin soidessa. Käyttöön päätyneissä malleissa ja teorioissa oli virheitä ja rajoituksia, joita ei riittävästi korostettu siitä huolimatta, että jokaiseen yksittäiseen ongelmaan liittyy sitä käsittelevä kirjallisuus. Päätöksenteko epävarmuuden vallitessa on tuskallista. Hyvään ratkaisuun tarvittavan tiedon hankkiminen on vaivalloista. Yksinkertaisille ja helpoille vastauksille on siis kysyntää, jota ainakin osa taloustieteilijöistä tai taloustiedettä hyödyntävistä päättäjistä on halukkaasti täyttänyt. Tosin yhtä lailla syyllisiä ovat heidän puhdasoppiset ja kapea-alaiset kollegansa, jotka eivät tarjoa edes vinkkejä mahdollisista vastauksista tosimaailman kysymyksiin.

Mikä oli taloustieteen rooli? Taloustiede tarjoaa silmälaseja, joiden läpi voi jäsentää ja ymmärtää maailmaa. Itse kukin valitsee lasinsa sekä sen, mihin niillä katsoo. Mallit ovat – ja niiden on tarkoituskin olla – yksinkertaistuksia: mikään ei ole niin hyödytön kuin kartta mittakaavassa 1:1. Koko sen kirjon huomioiden taloustiede saattaa olla kriisin kannalta melko neutraali, mutta vain jotain promilleja kirjallisuudesta nousee ammattikunnan ulkopuolisen laajaan käyttöön – tähän osajoukkoon liittyi huomattavia ongelmia, joita taloustieteilijät eivät korostaneet. Tietyt rahoitusmarkkinoiden mallintamisessa käytetyt oletukset tiedettiin *vääriksi*. Myös rationaalisuuden tiedostettiin olevan *rajallista*, joskin on syytä huomata, että kuplissa saattaa olla täysin rationaalista olla mukana, kunhan uskoo ehtivänsä romahduksen myötä ”palavan talon ovelle” ensimmäisten joukossa – yksilön rationaalisuus ja yhteisön etu ovat eri asioita. Periaatteessa yhteistä etua ajavat vain demokraattisesti valitut edustajamme, joskin käytännössä hekin saattavat ajaa vain omaa tai vaalikampanjansa rahoittajan etua.

Miksei kriisiä nähty? Olisiko pitänyt? On naivia ajatella, että voisimme tarkasti ennakoida talouden liikkeitä. Teoreettisesti tiedetään, että se on mahdotontakin. Ennakointi on kuitenkin järkevää ja ennusteita tehdään. Onneksi taloustieteilijät ennustavat melko hyvin mennyttä – tällä osaamisella tätä ja aiempia kriisejä on syytä tarkastella huolella. Kriisin tarkan muodon ja ajoituksen osalta on nostettava kädet pystyyn – mahdollisesti kriisiin johtavista *rakenteellisista ongelmista* voidaan käydä syvällistäkin keskustelua, myös niistä *etukäteen* varoittaen.

Kriisin välittömästi laukaiseen asuntokuplan ja sen taustalta löytyvien globaalien tasapainottomuuksien olemassaolosta kyllä *keskusteltiin* laajasti. Ei kuitenkaan riittävän painokkaasti, koska musiikin vielä soidessa vanhaa tanssia jatkettiin. Teorioita ei suoraan voi laittaa syytettyjen penkille; ei ole helppo löytää talusteoriaa, jonka mukaan johdannaisten ja velkavivun käyttö pitäisi perustua hintojen jatkuvan nousun oletukselle; ei myöskään ole helppo löytää teoriaa joka väittäisi, etteivät pitkäaikaiset tasapainottomuudet joskus purkautuisi. Lähiempiria ei välttämättä tukenut tämän kriisin ennakoimista. Yhdysvaltoja vuosina 1987, 1993 ja 2001 uhanesta lamoista selvitettiin säikähdyksillä – aiemman uskomuksen mukaan onnistuneen politiikan ansiosta. Tällä evidenssillä oli ollut helppo lyödä mahdolliset epäilijät maanrakoon vielä pari vuotta sitten. Empiirisenä ongelmana on, että kriisien ollessa harvinaisia viime vuosikymmeninä niiden painoarvo aineistoissa laskee. Lisäksi ne ilman erityisponnisteluja ovat empiirissä mallintamisessa virhetermissä – siis poikkeuksia, jotka helposti jäävät mallintamisen ulkopuolelle.

Taloustieteilijät ja heidän teorianensa eivät koskaan olleet niin mahtavassa asemassa kuin Krugman antaa ymmärtää. Silti nämä tarjosivat intellektuellia opastusta ja tukea harjoitetulle politiikalle ja tehdyille virheille – siten ne ovat osasyllisiä. On helppo yhtyä Tarkkaan (2010), jonka mukaan ”... konsensuslähestymistapa on nyt osoittautunut liiaksi ”hyvän sään teoriaksi” ... makrotalouspolitiikassa on kyse häiriötilojen ennakoinnista ja korjaamisesta. ... olisi tunnettava taloushistoriaa selvästi nykyistä perusteellisemmin...”. Krugman tarjoaa ratkaisuksi Keynesin (alkuperäisiä) oppeja – niihinkin liittyy omat (kyseenalaiset) mallinsa ja potentiaalisesti vähintään yhtä vaarallinen julkisen vallan toimintaan liittyvä tehokkuusoletus.

Lähde: Petri Rouvinen ja Pekka Ylä-Anttila.

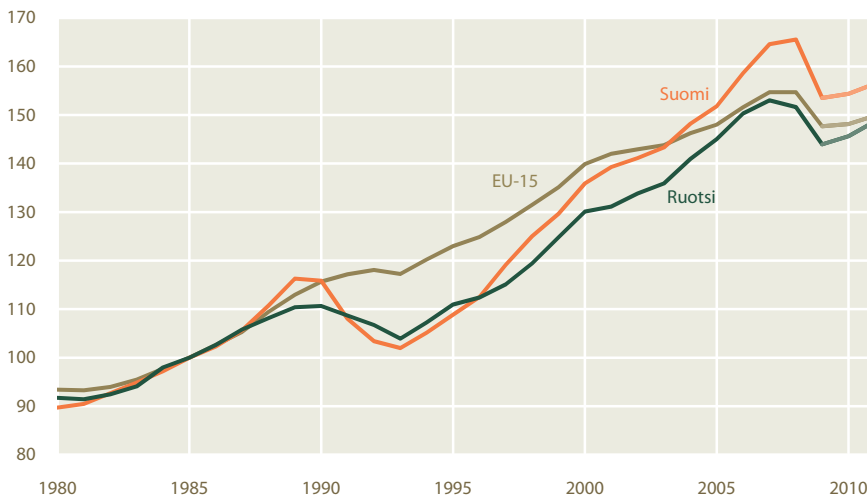
Tämän kirjan lukujen pohjalta voidaan arvioida, että hyviä edellytyksiä samankaltaiselle nopealle nousulle kuin 1990-luvulla *ei* ole. Vartian (luku 6) arvion mukaan kansantalouden pitkän aikavälin kasvupotentiaali oli ennen lamaa 2,6 prosenttia vuodessa. Paluu tälle uralle edellyttäisi 3–4 prosentin keskimääräistä kasvua seuraavan kymmenen vuoden aikana. Näin nopea kasvu ei ole uskottavaa (joskin ”uskomattomia” asioita tapahtuu, kuten kriisikin osoittaa). Uskottavaa sen sijaan on, että oikealla politiikalla ja nykyistä kasvustrategiaa vahvistamalla talous pääsee uralle, jolla pohjoismaisen hyvinvointiyhteiskunnan perusteet voidaan säilyttää, mikäli maailmantalous lopullisesti välttää romahduksen (kuten tätä kirjoitettaessa näyttää). Tämä edellyttää uudistuksia, joita tässä kirjassa esimerkiksi Seija **Ilmakunnas** (luku 12), Korkman (luku 13) sekä Korkman, Lassila ja Valkonen (luku 17) hahmottelevat. Talouskriisi vauhdittaa jo meneillään olleita uudistuksia työurien pidentämiseksi ja kuntapalveluiden tuottavuuden parantamiseksi.

Eläkejärjestelmien uudistaminen näyttää olevan tehokkain keino elinikäisen työsäoloajan pidentämiseen. Kuntapalveluiden uudistamiseen ei ole samankaltaista selkeää reittiä. Uudistuksien toteuttamiseen kuntataloudessa tarvitaan suuri joukko toimijoita, mutta keinoista ei ole yksimielisyyttä. Kuntien perinteisesti vahva autonomia tulee lähivuosina haastetuksi monilla alueilla. Samantapaiseen päätelmään tulevat Janne **Huovari** ja Raija **Volk** (luku 15), joiden mukaan nykyisellä alue- ja palvelurakenteella kasvavaa hyvinvointipalveluiden tarvetta on vaikea hoitaa – kuntien ja valtion roolit tulevat muuttumaan.

Suomi ei ole entisensä. Kriisi on vauhdittanut monia jo aiemmin alkaneita rakennemuutoksia sekä tuonut uusia ja syventänyt vanhoja haasteita, joista merkittävimmät liittyvät väestön ikääntymiseen ja hyvinvointipalveluiden turvaamiseen. Hyvinvointilupauksen kannalta välttämätön talouskasvun jatkuminen edellyttää merkittävää tuotanto- ja yritysrakenteen uudistamista, jolle on politiikalla luotava riittävät kannustimet.

Kuvio 1.5

Suomi nousi 1990-luvun alun lamasta poikkeuksellisen nopeasti – nyt toipuminen hitaampaa
Reaalinen bkt henkilöä kohden ostovoimapariteetin, 1985=100

Lähteet: Tilastokeskus ja OECD.

Lähteet

- Aghion, P. ja Howitt, P. (2009). *The Economics of Growth*. Cambridge, MIT Press.
- Akerlof, G. ja Shiller, R. (2009). *Animal Spirits: How Human Psychology Drives the Economy and Why it Matters for Global Capitalism*. Princeton University Press.
- Bartelsman, E. (2005). Poliittikatoimenpiteitä teknologisen eturintaman saavuttamiseksi ja siellä pysymiseksi. Teoksessa A. Hyytinen ja P. Rouvinen (toim.), *Mistä talouskasvu syntyy?* Taloustieto (ETLA B 214).
- Easterlin, R. (1974). Does Economic Growth Improve the Human Lot? Teoksessa P. David ja M. Reder (toim.), *Nations and Households in Economic Growth: Essays in Honor of Moses Abramovitz*. Academic Press.
- Eichengreen, B. ja O'Rourke, K. (2010). What do the new data tell us? *www.VoxEU.org column, March 8*.
- Fogel, R. (2010). \$123,000,000,000,000 – China's Estimated Economy by the Year 2040 – Be Warned. *Foreign Policy, January/February*.
- Helpman, E. (2004). *The Mystery of Economic Growth*. Harvard University Press.
- Hjerpe, R. (1988). *Suomen talous 1860–1985: kasvu ja rakennemuutos*. Suomen Pankki.
- Honkapohja, S., Koskela, E., Leibfritz, W. ja Uusitalo, R. (2009). *Economic Prosperity Recaptured: the Finnish Path from Crisis to Rapid Growth*. MIT Press.
- Hyytinen, A. ja Rouvinen, P. (toim.). (2005). *Mistä talouskasvu syntyy?* Taloustieto (ETLA B 214).
- Korpela, S. (toim.). (2010). *Yltäkyläisten pidot – Hyvinvoinnin tulevaisuus*. Into Kustannus.
- Lehto, A.-M. (2010). Ovatko työurat muutoksessa? *Talous ja Yhteiskunta, 1*.
- Maddison A. (1995). *Monitoring the World Economy 1820–1992*. OECD.
- Maliranta, M. ja Ylä-Anttila, P. (toim.). (2007). *Kilpailu, innovaatio ja tuottavuus*. Taloustieto (ETLA B 228).
- Nyberg P. ja Vaihekoski M. (2009). A new value-weighted total return index for the Finnish stock market. *Bank of Finland Research Discussion Papers, 21*.
- Pisani-Ferry, J. (2010). China and the World Economy: A European Perspective. *Bruegel Policy Contributions, March 12*.
- Reinhart, C. ja Rogoff, K. (2009). *This Time Is Different: Eight Centuries of Financial Folly*. Princeton University Press.
- Rokkanen, M. ja Uusitalo, R. (2010). Katosivatko elinikäiset työpaikat. *Talous ja Yhteiskunta, 1*.
- Stevenson, B. ja Wolfers, J. (2008). Economic Growth and Subjective Well-Being: Reassessing the Easterlin Paradox. *SSRN, <http://ssrn.com/paper=1121237>*
- Tarkka, J. (2010). Taloustieteen tila Suomessa. *Kansantaloudellinen aikakauskirja, 106(1), 92–94*.
- VM (2010). Julkinen taloustienhaara: Finanssipolitiikan suunta 2010-luvulla. *Valtiovarainministeriön julkaisuja, 8*.

Viitteet

- ¹ Fogelin arvio on mitä todennäköisimmin yliampuva eikä ota huomioon väistämättä edessä olevaa hintojen ja palkkojen nousua sekä valuutan vahvistumista. Siitä huolimatta perushavainto on yhdenmukainen esimerkiksi Dahlmanin (luku 11) näkemyksen kanssa.
- ² Korpelan (2010) toimittamassa kirjassa useat keskustelijat pohtivat taloudellisen kasvun ja hyvinvoinnin yhteyttä.
- ³ <http://www.europeansocialsurvey.org/>
- ⁴ *European Foundationin Quality of Life Survey*.